

Karnawał jako przedmiot badań

Jeśli ktoś chciałby zyskać dobrą orientację w literaturze poświęconej karnawałowi, powinien wybrać się do niewielkiego walońskiego miasteczka Binche w Belgii, będącego skądinąd ostoją jednego z najciekawszych karnawałów w Europie, nie bez powodu wpisanego na prowadzoną przez UNESCO Listę Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości¹. Tam właśnie, w Muzeum Karnawału i Maski (Musée International du Carnaval et du Masque), znajduje się największa znana mi biblioteka karnalistyczna w Europie, a może i na świecie. Liczy ona około 3500 tomów, włączając w to książki na tematy pokrewne, zwłaszcza poświęcone masce, i można tu znaleźć w zasadzie całą podstawową literaturę przedmiotu. Dla porównania: w katalogach największych polskich bibliotek, Narodowej i Uniwersyteckiej w Warszawie oraz Jagiellońskiej w Krakowie, pod hasłem przedmiotowym „karnawał” lub „karnawały” pojawia się po kilka pozycji, w tym na przykład takie, jak *Dzieci świętują karnawał i ostatki* albo *Karnawałowe przyjęcia*. W Bibliotece Narodowej zostaniemy jeszcze odesłani do podhaseł bardziej szczegółowych: „karnawał – antropologia społeczna” (dwie pozycje), „karnawał – etnografia” (dwie pozycje, w tym jedna

¹ Na tę listę, jak na razie, oprócz Binche (proklamacja w 2003 roku) niedawno został wpisany jeszcze inny belgijski karnawał, w Aalst (franc. Alost) we wschodniej Flandrii (2010), wcześniej zaś karnawał w Mohaczu na Węgrzech (2009), karnawał w chorwackim regionie Kastav koło Rijeki (2009) oraz dwa karnawały południowoamerykańskie: w Oruro (2001) w Boliwii i w kolumbijskim mieście Barranquilla (2003). W grudniu 2012 roku nadeszła wiadomość o wpisaniu na Listę Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości także karnawału w austriackim mieście Imst, któremu poświęcony jest następny szkic w tym tomie. O karnawale w Binche pisałem obszernie w książce *Karnawały w kulturze*, Warszawa 2005, s. 93–102.

ta sama co w poprzedniej kategorii), „karnawał – etnografia – Polska” (6), „karnawał – Europa Zach.” (1). Hasło „karnawał – teoria” odsyła do hasła „karnawalizacja” (?), pod którym znajdziemy osiem pozycji, ale żadna z nich nie jest poświęcona teorii karnawału. W BUW też są podhasła, trochę inne, dzięki czemu tę samą książkę, która w BN skatalogowana została pod „karnawał – antropologia społeczna”, znajdziemy tu pod „karnawały – historia”. Jeśli poszperamy głębiej, dotrzemy jeszcze do trzech klasycznych prac z interesującej nas dziedziny: Claude’a Gaignebeta *Le carnaval: essais de mythologie populaire*, Emmanuela Le Roy Laduriego *Le Carnaval de Romans*, francuskiego wydania książki Roberta DaMatty *Carnavals, bandits et héros* oraz do historii karnawału nadreńskiego (*Was auch passiert? D'r Zoch kütt: die Geschichte des rheinischen Karnevals* pióra Hildegard Brog) i monografii karnawału szwabsko-alemańskiego (*Das grosse Buch der schwäbisch-alemannischen Fasnet* Wenera Mezgera). Dochodzą do tego wydane niedawno dwie nowe polskie książki noszące taki sam tytuł *Świat na opak* – ale z różnym rozwinięciem i o zupełnie odmiennej tematyce; pierwsza z nich, *Świat na opak: ludowe zapusty wczoraj i dziś, na przykładzie wybranych regionów w Polsce* (Włocławek 2009), zawiera materiały z konferencji naukowej poświęconej obrzędowości zapustnej, zorganizowanej przez Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku 19 lutego 2009 roku, druga, *Świat na opak: renesansowy karnawał na malowanych stropach w kamienicy „Pod Złotym Słońcem” we Wrocławiu* autorstwa Ewy Morrison (Wrocław 2010) to monografia z zakresu historii sztuki. Jakież pojedyncze tytuły znajdują się też w zbiorach bibliotek różnych instytutów Uniwersytetu Warszawskiego, głównie Instytutu Iberystyki. W katalogu przedmiotowym Biblioteki Jagiellońskiej uda się ponadto wyszukać dwie dodatkowe pozycje: o karnawałach chorwackich (Ivan Lozica, *Hrvatski karnevali*) oraz historię karnawału weneckiego (Danilo Reato, *Storia del Carnevale di Venezia*).

Ciekawe, choć zgodne ze sztuką bibliotekoznawczą, jest to, że hasła „karnawał” i „karnawalizacja” w wymienionych kata-

logach przedmiotowych nie kierują ani do *Twórczości Franciszka Rabelais'go...*, ani do *Problemów poetyki Dostojewskiego* Michaiła Bachtina, który dzięki fragmentom tych właśnie książek uchodzi w Polsce za głównego teoretyka karnawału.

Użyte przeze mnie pojęcie „biblioteka karnawalistyczna” odsyła półżartem do dyscypliny naukowej, która w Polsce, oczywiście, (jeszcze?) nie istnieje, co nie znaczy, że nie ma jej w ogóle. Osobna katedra *Carnival Studies* działa nie tylko na dalekim University of the West Indies na Trynidadzie (nie wspominając o pracach z tego zakresu prowadzonych na świecie głównie w ramach antropologii i *performance studies*); także w nieodległych Niemczech od dawna rozwija się subdyscyplina etnologiczna pod nazwą *Fastnachtsforschung* (dosłownie: badania nad karnawałem) – co można by uznać właśnie za karnawalistykę². Niemieckie prace badawcze z zakresu historii i teorii karnawału prowadzone są – a także popularyzowane – zarówno przez wielu indywidualnych badaczy³, jak i przez zespoły czy ośrodki w rodzaju Tübinger Arbeitskreis für Fasnachtsforschung (Tybiński Zespół Roboczy do Badań nad Karnawałem)⁴, powołanego równo pół wieku temu,

² Proponuję taką właśnie formę, zgodną z systemem języka polskiego, na podobieństwo terminów: regionalistyka, archiwalistyka czy orientalistyka.

³ Jeden z nich, Werner Mezger z uniwersytetu we Fryburgu Bryzgowijskim, zyskał sobie nawet przydomek „papieża karnawału” (*Fastnachtspapst*) – co może świadczyć o popularności i sile oddziaływania jego badań – zob. Henning Petershagen, *Der Narr als Objekt für die Forscher. Interview mit dem Freiburger Volkskundeprofessor und „Fastnachtspapst” Werner Mezger*, „Schwäbisches Tagblatt” z 27.01.2010. Mezger jest również autorem wielu programów telewizyjnych poświęconych karnawałowi, realizowanych przez regionalną stację Südwestrundfunk.

⁴ Pisownia niemieckiego słowa oznaczającego karnawał jest dwojaka: *Fastnacht* lub *Fasnacht* – ze środkowym -t- lub bez niego, dlatego też w niniejszym tomie pojawiają się obie formy (także pochodne, jak *Fastnachtsforschung* i *Fasnachtsforschung*). Zróżnicowanie to jest świadectwem dawnych dyskusji etymologicznych oraz odmienności regionalnych i dialektałnych. Etymologicznie poprawny jest zapis *Fastnacht*, słowo wywodzi się bowiem od *Fasten* – ‘post’ (także ‘pościć’ w formie czasownikowej *fasten*) i *Nacht* – ‘noc’; karnawał to zatem ‘noc przed postem’, wigilia postu. Przejęte z łaciny – podobnie jak w innych językach – słowo *Karneval* pojawiło się w języku niemieckim dopiero w 1699 roku. Por. Hellmut Rosenfeld, *Fastnacht und Karneval. Name, Geschichte,*

w 1961 roku, na uniwersytecie w Tybindze. Była to bodaj pierwsza w Europie osobna placówka uniwersytecka inicjująca współczesne badania nad karnawalem zarówno w aspekcie historycznym (te studia dotyczyły przede wszystkim lokalnego karnawału szwabsko-alemańskiego), jak i teoretycznym. Ośmioletnia działalność tybińskiego ośrodka, kierowanego przez znanego germanistę, kulturoznawcę i etnografa Hermanna Bausingera, zaowocowała siedmioma konferencjami i trzema zbiorami artykułów: *Fasnacht: Beiträge des Tübinger Arbeitskreises für Fasnachtsforschung* (1964), *Dörfliche Fasnacht zwischen Neckar und Bodensee* (1966), *Masken zwischen Spiel und Ernst* (1967), uzupełnionymi jeszcze po kilku latach tomem *Narrenfreiheit: Beiträge zur Fasnachtsforschung* (1980).

W latach siedemdziesiątych centrum badań nad karnawalem w Niemczech przeniosło się na uniwersytet w Moguncji, mieście co się zowie karnawałowym, gdzie w ramach prac Katedry Ludoznawstwa (Volkskundliches Seminar) powstało między innymi kilka dysertacji doktorskich, tom zbiorowy *Analyse eines Stadtfestes: die Mainzer Fastnacht* (1977) wydany pod redakcją Herberta Schwedta, głównego inspiratora tamtejszych badań, oraz wiele indywidualnych monografii poświęconych przede wszystkim najbardziej znanemu w Niemczech karnawałowi nadreńskiemu. Mogunckie badania karnawałowe z czasem wykroczyły poza własne terytorium i przybrały charakter międzynarodowy tudzież interdyscyplinarny, co zwieńczone zostało, jak na razie, zorganizowanym w 1997 roku cyklem wykładów, których zapis zgromadzono następnie w książce *Fastnacht/Karneval im europäischen Vergleich* (1999) pod redakcją Michaela Matheusa.

Pod koniec lat osiemdziesiątych do tematyki karnawałowej powrócił jeszcze raz Instytut für Empirische Kulturwissenschaft (Instytut Kulturoznawstwa Empirycznego) na uniwersytecie

Wirklichkeit, „Archiv für Kulturgeschichte” 1969, nr 51, s. 175–181. Więcej na ten temat można znaleźć m.in. w pracy pod znaczącym typograficznie tytułem *Fas(t)nacht in Geschichte, Kunst und Literatur*, hrsg. von Horst Sund, Konstanz 1984, oraz w rozprawie Petera Pfrundera, *Główne koncepcje historycznych badań karnawału*, w: *Karnawał. Studia historyczno-antropologiczne*, wybór, oprac. i wstęp Wojciech Dudzik, Warszawa 2011.

w Tybindze, gdzie pod kierownictwem Gottfrieda Korffa zainicjowano projekt „Wilde Masken” (Dziki maski), poświęcony zbadaniu pierwiastka indywidualnej kreatywności i spontaniczności na marginesie karnawału organizowanego przez stowarzyszenia i bractwa południowej Szwabii. To właśnie miał sugerować przymiotnik „dziki”, użyty w tytule projektu i książki będącej jego pokłosiem⁵.

Wspominałem o dwóch ważnych ośrodkach niemieckich, żeby wskazać początki współczesnych zinstytucjonalizowanych badań nad karnawalem; indywidualne dokonania w tym zakresie można by wymieniać bez końca i – oczywiście – w różnych krajach, poczynając od cytowanej i wznawianej po dziś dzień monografii *El Carnaval: análisis histórico-cultural* (1965, ostatnie wyd. 2006), którą napisał hiszpański etnograf, antropolog i folklorysta Julio Caro Baroja. Nie powinno też dziwić, że wymienione wyżej zespoły badawcze powstawały w ważnych centrach aktywnego świętowania karnawału i zrazu za przedmiot swoich badań przyjmowały zjawiska lokalne, odpowiednio karnawał szwabsko-alemański oraz moguncki. Tak działa się też w innych krajach.

Z czasem studia nad karnawalem zaczęły przybierać coraz większy zakres, stały się interdyscyplinarne i międzynarodowe, czemu – oprócz obiegu literatury naukowej – sprzyjały liczne konferencje, organizowane na obu półkulach. Trzy jak dotąd największe, gromadzące po kilkudziesięciu referentów z całego świata, odbyły się w Nicei w 1984, w Hartford w Stanach Zjednoczonych w 1998 i w Port-of-Spain na Trynidadzie w 1999 roku – a więc znów tam, gdzie karnawał obchodzony jest w sposób szczególnie spektakularny.

Pierwsze Międzynarodowe Spotkanie „Le Carnaval, la fête et la communication” (Karnawał, święto i komunikacja) zostało otwarte w Nicei pod auspicjami UNESCO nazajutrz po Środzie Popielcowej w 1984 roku, tj. 8 marca, i trwało trzy dni, podczas których siedemdziesięcioro uczestników z kilkunastu krajów

⁵ Zob. *Wilde Masken. Ein anderer Blick auf die Fasnacht*, [hrsg. von Gottfried Korff], Tübingen 1989.

Europy oraz z Brazylii i USA (między innymi wymienieni na początku tego szkicu Claude Gaignebet i Roberto DaMatta) dyskutowało w ramach trzech sesji o trzech podstawowych aspektach karnawału: „Carnaval et ses définitions dans l'espace et dans le temps” (Karnawał i jego definicje ze względu na przestrzeń i czas), „Carnaval, masques, corps et symboles” (Karnawał, maski, ciało i symbole), „Carnaval, mort et régénération” (Karnawał, śmierć i odrodzenie). Dokumentacja obrad ukazała się w 1985 roku w dość trudno dziś dostępnym, opasłym (556 stron) tomie *Le carnaval, la fête et la communication. Actes des premières rencontres internationales, Nice, 8 au 10 mars 1984*.

Kilkanaście lat później dwie wielkie konferencje, poświęcone przede wszystkim karnawałowi karaibskiemu, ale też wielu kluczowym problemom teoretycznym, odbyły się na kontynencie amerykańskim, na który, jak wiadomo, karnawał został przywieziony z Europy już przez pierwszych kolonizatorów, by szybko nabrać tam swoistych cech, a nawet stać się kwintesencją karnawału w ogóle (Brazylia!). Pierwszą sesję, „Carnival: Showcasing the Caribbean”, zorganizowano od 9 do 13 września 1998 roku na Trinity College w Hartford (Connecticut), następną zaś, pod nazwą „Carnival: A Multiplicity of Reality”, rok później, od 20 do 23 października, w Port-of-Spain, stolicy Trynidadu i Tobago. Inicjatorką obu kongresów była Milla Cozart Riggio, która plon obu konferencji⁶ wydała potem w „The Drama Review” (1998) oraz w tomie *Carnival: Culture in Action – The Trinidad Experience* (2004). Wśród autorów tej ostatniej publikacji⁷ można znaleźć specjalistów różnych dyscyplin, jak antropologia, etnomuzykologia, historia,

⁶ Do tematyki karnawału karaibskiego powrócono na jeszcze jednej konferencji w Ameryce Północnej, tym razem w Toronto, zorganizowanej w dniach od 30 lipca do 3 sierpnia 2008 roku pod nazwą „Carnival, «a people's art» and «taking back the streets»”.

⁷ Dwa teksty z tego tomu zostały przełożone na język polski i przedrukowane w antologii *Karnawał. Studia historyczno-antropologiczne*, dz. cyt. Zob. Richard Schechner, *Karnawał (i jego teoria) po Bachtynie*, przeł. Katarzyna Przyłuska-Urbanowicz, s. 358–374; Milla Cozart Riggio, *Czas poza czasem? Miejska dialektyka karnawału*, przeł. Koryna Dylewska, s. 375–402.

performatyka, socjologia, teologia, a także artystów i praktyków karnawałowych. Takie interdyscyplinarne spojrzenie pozwoliło nie tylko na wszechstronny opis jednego z najbardziej spektakularnych karnawałów na świecie (karnawał na Trynidadzie i Tobago traktowany jest jak święto państwowe – z inauguracją dokonywaną przez premiera), ale doprowadziło do próby redefinicji samego pojęcia. „Tradycyjna teoria karnawału – czytamy w nocie redakcyjnej – oparta głównie na pracach Michaiła Bachtina i Victora Turnera, długo definiowała karnawał za pomocą kategorii odwrócenia i subwersji. Szkice zgromadzone w antologii kwestionują takie ujęcie i upatrują sens karnawału nie w burzeniu hierarchii społecznej, ale w afirmacji wspólnoty”.

W latach dziewięćdziesiątych zorganizowano ponadto dwa sympozja – oba w Wenecji – poświęcone problematyce maski i tożsamości karnawałowej: w 1994 roku temat został określony jako „Mask, Masquerade and Carnival”, dwa lata później zaś jako „Masquerade and Gendered Identity”. Część referatów wygłoszonych na tych spotkaniach opublikowano potem w tomie *Masquerade and Identities: essays on gender, sexuality and marginality* pod redakcją organizatorki obu sympozjów Efrat Tseëlon, psycholożki społecznej z Faculty of Performance, Visual Arts & Communications na uniwersytecie w Leeds⁸. Jej autorstwa był też szkic wprowadzający *Reflections on mask and carnival*.

Jeszcze jednym przykładem ważnej międzynarodowej konferencji na temat karnawału może być spotkanie pod nazwą „Fastnacht in Europa: Forschungsstand – Fragestellungen – Perspektiven” (Karnawał w Europie: stan badań – problemy – perspektywy), które odbyło się w dniach od 28 do 30 czerwca 2007 roku w badeńskim mieście Endingen koło Fryburga Bryzgowijskiego – Uniwersytet Fryburski był bowiem organizatorem tego sympozjum, o zdecydowanie mniejszej skali (15 referatów), ale z ciekawymi konkluzjami i propozycjami kierunków dalszych badań. Oprócz wystąpień o charakterze komparatystycz-

⁸ Zob. *Masquerade and Identities: essays on gender, sexuality and marginality*, ed. by Efrat Tseëlon, London–New York 2001.

nym i problemowym (na przykładzie karnawałów niemieckich, czeskich, belgijskich, niderlandzkich, tyrolskich, włoskich, węgierskich i polskich) uczestnicy konferencji w Endingen przygotowali też referaty poruszające kwestie teoretyczne, czego świadectwem mogą być głosy dwóch zasłużonych badaczy niemieckich: Wenera Mezgera *Grenzüberschreitungen: Fastnacht als Forschungsfeld der europäischen Ethnologie* (Przekraczanie granic. Karnawał jako pole badawcze etnologii europejskiej) i Dietz-Rüdigera Mosera *Das System Fastnacht. Überlegungen im Rückblick auf vier Jahrzehnte Fastnachtsforschung* (System karnawałów. Rozważania po czterdziestu latach badań nad karnawałem)⁹. Dorobek tego spotkania wciąż jeszcze, niestety, czeka na publikację.

Ostatni dotychczas międzynarodowy duży projekt badawczy z zakresu karnawalistyki prowadzony był w latach 2007–2012 pod nazwą „Carnival King of Europe” przez zespół antropologów i etnografów (głównie pracowników muzeów etnograficznych) z dziewięciu krajów europejskich: Bułgarii, Chorwacji, Francji, Hiszpanii, Macedonii, Polski, Rumunii, Słowenii, Włoch. Włosi, Giovanni Kezich z Museo degli Usi e Costumi della Gente Trentina w San Michele niedaleko Trydentu nad Adygą oraz Cesare Poppi z Uniwersytetu Bolońskiego, sprawowali też funkcje koordynatorów projektu. Miał on zresztą głównie cele dokumentacyjne: rejestrację filmową wybranych praktyk karnawałowych i kolędniczych¹⁰ (bo połączono je tu, niezupełnie słusznie, we wspólny przedmiot badań pod hasłem zimowych obrzędów maskaradowych), organizację wystaw

⁹ Obaj uczeni niemieccy znani są także z publikacji w Polsce, zob. Werner Mezger, *Obyczaje karnawałowe i filozofia błazeństwa*, przeł. Wojciech Dudzik, „Dialog” 2001, nr 3 (przedruk w: *Karnawał. Studia historyczno-antropologiczne*, dz. cyt., s. 151–174; Dietz-Rüdiger Moser, *Jedenaście tez o karnawale*, przeł. Marta Pietrzykowska, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 2002, nr 3, s. 1, s. 130–131.

¹⁰ Polscy etnografowie dokonali dla celów projektu dokumentacji ludowych obrzędów na Żywiecczyźnie (Jukace albo Dziady żywieckie), w Sopotni Małej w Beskidzie Żywieckim (Herody i Mięso-pusty), w Radomyślu nad Sanem (Zapusty – milcząca parada), w Jedlińsku (Ścięcie Śmierci) oraz w Inowrocławiu (Koza Szymborska).

w muzeach uczestniczących w przedsięwzięciu¹¹ oraz roboczych konferencji. Na końcowy dorobek projektu składa się film wydany na płycie DVD, pokaźny dwujęzyczny (angielsko-włoski) tom *Carnival King of Europe/Carnevale re d'Europa (2007–2009)* pod redakcją Giovanniego Kezicha i Antonelli Mott (2011) oraz sprawozdanie z badań terenowych, wydane pod tytułem *Carnival King of Europe II (2010–2012)* przez Antonellę Mott (2012). Wielką zasługą zespołu jest też zgromadzenie obszernej bibliografii, filmografii i netografii karnawału. Opis projektu i wspomniane źródła dostępne są pod adresem <http://www.carnivalkingofeurope.it/index.php>.

Wymienione inicjatywy naukowe nie mają bynajmniej świadczyć o podjęciu studiów nad karnawalem dopiero w ciągu ostatniego półwiecza, w tym okresie jednak badania te zostały zintensyfikowane, a po części zinstytucjonalizowane, przybrały też charakter kompleksowy i interdyscyplinarny, lokując się również – poza antropologią i etnografią – w obszarze kulturoznawstwa. Trzeba jednak pamiętać, że karnawał jako wyjątkowo ciekawy zespół praktyk obrzędowo-świętecznych oraz ludyczno-widowiskowych, o długo budzącej spory genezie i bardzo złożonym charakterze, od dawna przyciągał uwagę uczonych, właściwie od początku kształtowania się nowożytnej nauki. Jedną z pierwszych prac *stricte* naukowych¹² na temat karnawału była dysertacja z zakresu teologii luterańskiej napisana w 1699 roku na uniwersytecie w Jenie przez Johanna

¹¹ Wystawy odbyły się we wszystkich muzeach etnograficznych uczestniczących w projekcie, na koniec w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, w dniach od 14 września do 14 października 2012.

¹² Z wcześniejszych rozpraw, najczęściej bezpośrednio zwalczających karnawał, może warto tylko wymienić przywoływany czasami w literaturze przedmiotu wenecki anonimowy traktacik *Discorso contra il Carnevale* z 1607 roku. Pełny tytuł brzmiał: *Discorso contra il Carnevale, dove si tratta delle Maschere, et balli, et si dimostra, come per interesse di religione, e beneficio publico delle città e privato de cittadini, si dovrebbe in tutto estirpare dal comun uso de' Christiani* (Mowa przeciwko karnawałowi, w której się rozprawia o maskach i tańcach oraz wykazuje, że ze względu na interes religii i dla dobra publicznego miast oraz [dla dobra] prywatnego mieszkańców należałoby wypłenić go całkowicie z obycaju chrześcijan).

Heinricha Kindervatera, późniejszego zasłużonego pastora w niedalekim Nordhausen, pod kierunkiem profesora Johanna Caspara Zeumera. Jej tytuł odzwierciedlał ówczesny stan wiedzy na temat pochodzenia karnawału, zawartość zaś stanowiła świadectwo negatywnego stosunku protestantów do całego zjawiska: *Bacchanalia Christianorum vulgo das Carneval* (Chrześcijańskie Bachanalia pospolicie [zwane] karnawałem). Autor rozwijał cztery tezy, z których żadnej nie dałoby się dzisiaj obronić. Między innymi dlatego warto je przytoczyć:

I. Karnawał nie ze świata chrześcijańskiego się wywodzi, lecz przybył do chrześcijan z najgorszego źródła.

II. Bachanalia ludów odpowiadają w dużej mierze karnawałowi chrześcijan, który mało się od nich różni, a w wielu niegodnych szczegółach idzie w ślad za nimi.

III. Chrześcijanie, obchodząc pospólnie i pojedynczo Bachanalia we wspomniany sposób, sprzeciwiają się bachantom pogańskim.

IV. Cieleśnie wystawiają się bachanci na wielkie niebezpieczeństwo dla duszy¹³.

Nie ma potrzeby ich dokładniejszego omawiania, chodzi tylko o pokazanie, w jaki sposób formułowano wówczas problemy – co, rzecz jasna, u progu Oświecenia i nie dziwi. Obszerniejsza rozprawa – tym razem z zakresu prawa, ale też pisana z perspektywy protestanckiej, zatem wielce krytyczna – wyszła po dwudziestu latach spod pióra Christoph'a Heinricha von Bergera, który stopień doktora uzyskał na uniwersytecie w Wittenberdze w 1720 roku, a trzy lata później na podstawie swej dysertacji ogłosił dzieło o przydługim, typowym dla swoich czasów tytule *Commentatio de personis vulgo larvis seu mascheris von der Carnavals-Lust critico historico morali atque iuridico modo diligenter conscripta* (Rozprawa o maskach albo też larwach lub maszkarach karnawałowych – starannie spisana sposobem krytycznym, historycznym, moralnym, jako też prawnym). Maski zresztą budziły zainteresowanie uczonych najwcześniej,

¹³ Dysertacja w zbiorach Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt w Halle. Wersja zdigitalizowana: <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/pon/content/pageview/729582>. Przekład Pawła Majewskiego.